

A tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban és megvalósításának lehetőségei Magyarországon

A Harvard Egyetem 1915-ben új könyvtárépületet avatott: a Widener Library-t. Az avató ünnepség után az egyetem rektora és a könyvtár vezetője — két jóbarát — szívélyes beszélgetés közepette sétált hazafelé. Egyszerre csak így szólt a könyvtárigazgató: „No, most hozzá kell fognunk az új könyvtárépület megtervezéséhez!” Barátja, a rektor megdöbbenően nézett rá, és csak ennyit mondott: „Veled a könyvtár ügyeiről többé nem fogok beszélni . . .”

Húsz évvel ezután nevezték ki a Harvard Egyetem könyvtárának vezetőjévé Keyes D. METCALFOT, aki ma a tároló könyvtári elmélet egyik legismertebb szakembere. Ebben az időben a Widener Library már szűknek bizonyult, s új épület vált szükségessé. Amikor az egyetem e célra kijelölt különbizottsága jóváhagyta az új épület, a Lamont Library építési terveit, az egyik bizottsági tag ezzel a kérdéssel fordult METCALFHOZ: „Ha ez az új épület tető alá kerül, akkor örökre befejeztük a könyvtárépítkezést, remélem?” „Nem” — hangzott a rideg válasz. „Csak nem gondolja, hogy még lesz újabb épületre szükségük, annak ellenére, hogy ráadásul földalatti raktárakra is költöttünk! És hova kerülne egyáltalán az az új épület?” — kiáltotta méltatlankodva az egyetemi férfiú. „A rektor házát fogjuk lebontani és annak helyére húzzuk fel az újabb könyvtárépületet” — válaszolta METCALF.

Ez a két anekdota egy konferencián hangzott el, azzal a céllal, hogy plasztikus képet adjon a nagy amerikai könyvtárak helyzetéről, amelyet ugyancsak Keyes D. METCALF komoly formában így jellemezett: „. . . a könyvtárak költségei gyorsabban emelkednek, mint az egyetemek egyéb intézményeinek kiadásai, főképpen az új épületek és a fenntartás költségei következtében . . . Ha a könyvtárak továbbra is olyan mértékben növekednek mint eddig, és ha jövedelmünk és költségvetésünk a jövőben is állandó marad — ésszerű kereteken belül —, akkor minden évben el kell küldeni az egyetemről egy vagy több professzort azért, hogy a könyvtárt fenntarthassuk.”¹

Az írásban rögzített tudás tömegének terjedelme pedig egyre beláthatatlanabb lesz. Ugyanakkor a könyvtárosi hivatástudat arra ösztönzi a könyvtárakat, hogy a tudományos irodalom összegyűjtésében és megőrzésében mégis a lehető teljességre törekedjenek, noha az egyre lehetetlenebb.

Már a század első éveiben C. W. ELIOT, a Harvard Egyetem rektora kiszámította, hogy az egyetem könyvtárának állománya 24 év alatt megkétszereződik. Egyes amerikai szakemberek szerint — ma ugyanehhez a megduplázódáshoz mindössze 16 esztendő szükséges. [F. RIDER.] Bár van olyan véle-

¹ METCALF (50)

(A nevek után zárójelben feltüntetett szám hivatkozás az „Irodalom”-ban közölt adatokra.)

mény is, amely — statisztikai adatokra hivatkozva — lassúbbnak tartja az állománynövekedés tempóját: az állomány évi 3%-ának, ill. nagy tudományos könyvtáraknál csak évi 2,5 %-nak.²

A tény azonban az, hogy az állománynövekedés következtében egyre újabb és újabb raktári férőhelyre van szükség, egyre nagyobb apparátus képes csak a betóduló anyaggal megbirkózni, s egyre bonyolultabbá válik az olvasók kiszolgálása is.

Mindez pedig — a növekvő fenntartási költségek mellett — olyan építkezési költségekben is jelentkezik, amelyeket a könyvtárak fenntartó szervei egyre kevésbé tudnak biztosítani.

E probléma-lánc megoldására számos javaslattevő jelentkezett a szakirodalomban. A ma ismert és elfogadott módszerek az alábbi kategóriák körül csoportosíthatók: 1. „tömör” raktározás; 2. a ritkán keresett kiadványok mikroredukciója, és az eredeti kiadványok ezzel párhuzamos selejtezése; 3. állományapasztás: a ritkán keresett kiadványok „kigyomlálása” (weeding out); 4. több könyvtár kooperációja a ritkán keresett kiadványok közös tárolására és szerzeményezésére.

Ezek a módszerek a szakirodalomban hol egymagukban is kielégítő, hol pedig kombináltan alkalmazható megoldásokként szerepelnek. Tanulmányunk csak az utolsóként említett kategóriával kíván foglalkozni: a tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdéseivel, valamint annak magyarországi megvalósítása lehetőségeivel.

I.

A tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban

Több könyvtár kooperációja a ritkán keresett kiadványok szerzeményezésében és tárolásában az általában „deposit library” vagy „storage library”-ként ismert intézmény: a „tároló könyvtár”. Ez az intézmény a legkülönbözőbb funkciókat vállalhatja, lényege azonban bármilyen szervezeti forma mellett azonos: egyes könyvtárak ritkán keresett kiadványanyagát tárolja és kezeli — esetleg gyarapítja — kisebb költséggel, mint ahogy ez az anyaintézményen belül lehetséges volna.

Ez a — ma még kísérleti jellegű — intézmény gyakorlati megvalósulásának rövid évei alatt az alábbi fejlődési fokozatokon ment át:³

1. Egy egyedi könyvtár *kisegítő raktára* (storage library, Aushilfsmagazin), amelyben egyetlen könyvtár — akár véglegesen, akár csak egy újabb épület felépüléséig — nagyobb helykihasználást és olcsóbb fenntartást biztosító módszerekkel őrzi állományának inkurrens részét.

2. Több könyvtár egyesült erővel létrehozott és fenntartott *letéti könyvtára* (deposit library), amelyben mindegyik tagkönyvtár egy-egy raktári részt tetszése szerinti módon használ fel, egyéni elbírálása alapján letétbe helyezni kívánt állomány-csoportjainak raktározására.

3. Több azonos típusú és érdeklődési körű könyvtár egyesült erővel létrehozott és fenntartott *központi tároló könyvtára* (inter-library center), amelynek raktárában a tagkönyvtárak elsősorban bizonyos elvek alapján

² METCALF (52)

³ Igyekeztünk az elnevezések magyar megfelelőinek megválasztásánál is a tároló könyvtárak egyes típusainak funkcióiból kiindulni.

kijelölt, ritkán keresett kiadványcsoportokat helyeznek el, s amely az így létrejött állomány adta lehetőségekkel élve bizonyos központi funkciókat is ellát (pl. ismétlődések kiiktatása, központilag sokszorosított katalógus a tároló könyvtár állományáról, bizonyos letétbe helyezett kiadványcsoportok központi gyarapítása stb.).

4. Több különböző típusú és érdeklődési körű, de egy földrajzi körzetbe tartozó könyvtár egyesült erővel létrehozott és fenntartott *regionális könyvtárközi központja* (regional library), amelynek a ritkán keresett kiadványcsoportok tárolása csak egyik funkciója. Emellett azonban számos más kooperációs területen lát el olyan funkciókat, amelyek központilag gazdaságosabban oldhatók meg (gyűjtőkör-elhatárolás, felelősség vállalása senki által nem gondozott tudományos területekért stb.).

A tároló könyvtár elmélete és a gyakorlatban megvalósult formái egyetlen felismerésből indulnak ki: a könyvtárak állományából a gazdaságosabb üzemeltetés érdekében a kevésbé használt irodalmat le lehet és le kell választani.

C. W. ELIOT harvardi rektor mondta ki először a század legelején: „Kétséges, hogy böcs dolog-e az egyetem számára milliós tételekben tárolni könyveket akkor, amikor a tárolt állománynak csak kis hányada használható ténylegesen. Most, amikor a közlekedés és a szállítás az ország minden részén olcsóvá és biztonságossá vált, igen könnyen lehetséges, hogy az országnak csak három vagy négy pontján fognak nagy mennyiségű dokumentumot összegyűjteni és hozzáférhetően tárolni, míg a könyvtárak többsége megelégszik azzal, hogy csak olyan könyveket tartson, amelyeket állandóan használnak. Az „állandó” szót természetesen igen liberálisan értelmezve”.⁴

ELIOTnak ez a megállapítása a Harvard Egyetem könyvtárának 1900/01. évi statisztikájából indult ki, amelyből nyilvánvalóvá vált, hogy az állománynak több mint 80%-át egész évben nem használták. (367 000 kötetes állományra mindössze 63 673 kölcsönzés esett). Eliot és a könyvtár akkori vezetője, William Coolidge LANE, ez adatokból azt a következtetést vonták le, hogy a könyvtárak állományának zöme csak a használat lehetőségét rejt, tényleges használat nélkül. Ebből kiindulva azután a nem használt könyveket „holt” anyagnak tekintették és kijelentették, hogy amennyiben kiemelik a könyvtár raktárából és hozzáférhető módon, kisebb költséggel másutt kezelik, senkit nem ér károsodás. A könyvtár fölösleges teheről szabadul meg, aminek mindössze az az ára, hogy ha a kutató éppen ezt az anyagot kérné, egy kis késedelem árán kapja kézhez. Nézeteik, amelyeket a XX. század első évtizedében több alkalommal is kifejtettek, lelkes helyeslőkre és heves ellenzőkre találtak. F. MILKAU pl. az ellenzők táborába tartozott, s a tároló könyvtár helyett a méret szerinti raktározás következetes keresztülvitelét ajánlotta.⁵ A pártolók ezzel szemben tovább fejlesztették a Harvard-i elgondolást: helytörténeti dokumentumok körzeti gyűjtőhelyének javasolták az ELIOT-féle tároló könyvtárt, amely nemcsak a ritkán keresett, hanem a csupán helyi vonatkozású anyag tekintetében is egy körzet könyvtárainak bázisa lehetne.⁶

Ezek a viták az 1920-as években ismét előtérbe kerültek. Ekkor kér néhány amerikai könyvtár első ízben engedélyt közös tároló raktár létesítésére

⁴ ELIOT, C. W. 1900/01. évi beszámolója. SEYFFERT idézi (65).

⁵ MILKAU, F.: *Paul Hinneberg — Die Kultur der Gegenwart*. Bd. 1. 1906. 624. l.; Zentralbl. f. Bibl. Wesen 23. 1906. 162. l.

⁶ HILL (36)

(anélkül, hogy a közös raktár megvalósulna), s ekkor cikkezik F. KOSSMANN a „Bibliothekleven”-ben egy hollandiai „központi könyvraktár”, egy letéti típusú passzív intézmény időszerűségéről.⁷

Az 1930-as évek körül Németországban vitáznak a tároló könyvtár lehetőségeiről és szükségességéről. Az amerikai terveket bizonyos mértékig félreértve, két alapvetően ellentétes javaslatról esik itt szó: F. JUNKE a „holt anyag” leválasztását és „segédraktár”-ba való félretételét ajánlja a német könyvtárak válságos helyzetének megoldására; míg mások egy össz-birodalmi központi tároló könyvtár gigantikus terveit fejtegetik. Mindkét javaslat feledésbe merül: a német könyvtárak problémáit ez idő tájt csak új épületek oldhatják meg.⁸

A tároló könyvtár gyakorlati megvalósulása az 1940-es évek elején az Egyesült Államokban kezdődik. Az első, több könyvtár által létrehozott letéti könyvtár, a *New England Deposit Library* 1942-ben nyitotta meg kapuit Bostonban, ezt követte két tároló könyvtár. Az egyik a chicagói *Midwest Inter-Library Center*, amelynek megalakítását 1948-ban határozták el, és 1951-ben kezdte meg működését. Ugyancsak 1951-ben nyílt meg a másik, a *Hampshire Inter-Library Center* South-Hadleyben. Az áttekintés megkönynyítésére külön táblázatban összefoglalva mutatjuk be e három intézmény (a központi tároló könyvtár tulajdonképpeni gyakorlati formái) jellemzőbb adatait és fontosabb célkitűzéseit.

Tervbe vették egy negyedik központi tároló könyvtár, a *Northeastern Regional Library* létesítését is, de még nem valósulhatott meg, mert tervének gyakorlati és elvi kérdésein az amerikai könyvtárosok két csoportja már tíz év óta vitázik anélkül, hogy közös nevezőre tudtak volna jutni.

Az egyik csoport, a *New England-i* könyvtárosok, élükön K. D. METCALF-fal, passzív jellegű intézményt kívánnak létrehozni, egy olyan tároló könyvtárat, amely a tagkönyvtárak ritkán keresett állományát raktározza, mint a bostoni NEDL, megtoldva ezt a valószínűleg nagyszámú átfedés kiküszöbölésével. Nem kíván ezzel szemben — legalább is egyelőre — sem katalógizálást, sem központi szerzeményezést. A passzív jelleget aláhúzza elhelyezési javaslatuk is: vidéken legyen a tároló könyvtár, ahol biztosítva van a kis olvasóforgalom.

A *New York-i* nagykönyvtárak csoportja, élükön C. WHITE-tal, a *Columbia Egyetem* könyvtárigazgatójával, ellentétes álláspont mellett kardoskodik. A *Northeastern Regional Library*-nek szerintük aktív intézménynek kell lennie, amely nemcsak tárolja a ritkán keresett könyveket, hanem központilag katalógizálja is, központi szerzeményezést is folytat, s számos egyéb olyan funkciót is ellát, amelyeket egy központi szerv gazdaságosabban tud intézni, mint az egyedi könyvtárak. A tároló könyvtár tervezett elhelyezése is kidomborítja aktivitási igényüket: forgalmas, városi központban, megfelelő olvasószolgálati segédeszközökkel végezne munkáját.

A tároló könyvtári fejlődés különböző útjain a *Northeastern Regional Library* megalapítása körüli vita fontos csomópontnak látszik: itt kívánják eldönteni azt a kérdést, hogy a tároló könyvtár a meglévő könyvtári szervezetnek passzív függvénye legyen-e, vagy pedig olyan aktív része, amely organikus kiegészítése a jelenlegi szervezetnek.⁹

⁷ Idézi WOLK (78).

⁸ SEYFFERT (65).

⁹ METCALF (50) és WHITE (73).

Még két próbálkozást kell itt említenünk, noha egyik sem tároló könyvtár a szó szorosán vett értelmében. Az egyik egy intézmény: a *Southeastern Inter-Library Research Facility* (SIRF), hat déli állambeli egyetemi könyvtár összefogásából alakult központi hivatal. Ez a hivatal arra szolgál, hogy a résztvevő egyetemi könyvtárakat úgy szervezze meg, hogy egyetlen nagy tudományos könyvtárrá egészítsék ki egymást. Mindegyikben legyen meg az egyetemi oktatáshoz szükséges állomány, de ezen felül mindegyik vállaljon felelősséget a tudományok valamely területéért olyan szinten és teljességgel, hogy az igényes tudományos kutatók szükségleteit is biztosítsa. Emellett a koordinálás mellett feladata lenne még a körzet tudományos forrásainak (pl. periodika anyag stb.) feltárása, felvilágosító szolgálat a körzet könyvtárai részére, a körzet szerzeményezésének folyamatos összehangolása és egy központi tároló könyvtárra vonatkozó javaslat kidolgozása a jövő számára. (A jelenben ugyanis nem látják szükségesnek egy tároló könyvtár létrehozatalát, mert „ennek a körzetnek a könyvtárai még nem olyan nagyok, mint azok, amelyek a MILC-et létrehozták, amellett csak nemrég indultak erőteljesebb növekedésnek, és így nem gyűjtöttek még össze nagy anyagot olyan jellegű kiadványokból, mint amelyek a chicagói tároló könyvtár létrejöttét szükségessé tették.”)¹⁰

A másik említésre érdemes próbálkozás egy egyedi könyvtár, a Yale Egyetem Könyvtára előrelátását dicséri. Itt úgy készülnek egy jövőbeni központi tároló könyvtárban való részvételre, ill. állományuk bizonyos meghatározott keretek között tartására, hogy több éves programot dolgoztak ki, amelynek keretében megfelelő szakértőkkel:

1. Az állományból kiemelik, kiiktatják és megsemmisítik — igen szigorú határon belül — az olyan anyagot, amelynek nincs tudományos értéke.

2. Bizonyos — ugyancsak szigorú szempontok alapján megválogatott anyagot mikroredukciós módszerekkel reprodukálnak, s az eredetét megsemmisítik.

3. Felállítanak egy ún. W-raktárrészt, ahova tömör raktározással, méret szerint, új szerzemények esetében egyszerűbb feldolgozással, régi szerzeményeknél az állomány polcról polcra menő vizsgálata és a helyrajzi katalógusban való megjelölése után helyezik el azt a ritkán keresett anyagot, amelynek kutatók számára esetleg lehet értéke, s amelyet egy tároló könyvtár létrejöttkor rögtön letétbe kívánnak helyezni.¹¹

Az európai próbálkozások közel sem olyan tanulságosak és sokrétűek, mint az amerikaiak. Ez nem az amerikai könyvtárosok új iránti alkati érdeklődésével magyarázható,¹² hanem az európai helyzet gyökeresen különböző voltával. Európában két háború s az azt követő gazdasági nehézségek járultak hozzá ahhoz, hogy a legtöbb könyvtár állományát csupán bizonyos stabil — vagy éppen csökkenő — keretek közt tudja tartani. Európában a szakirodalom szerint nem fenyeget a 25 vagy éppen 16 évenkénti állomány-megduplázódás veszélye, itt a növekedés sokkal lassúbb. Másrészt az elpusztult vagy elavult, vagy éppen nem könyvtári célra épült könyvtári épületeken nem segít egy tároló könyvtár, csak korszerű könyvtáráépület. Végül, de nem utolsósorban: számos olyan könyvtárszervezeti intézkedés történt a különböző európai államokban, amely az Amerikában a központi tároló könyvtáron belül

¹⁰ HARWELL (34).

¹¹ OTTEMILLER—FIELD—ASH (59).

¹² Amint azt DOWNS teszi (10).

intézményesített együttműködést központi tároló könyvtár nélkül valósítja meg. Ilyen pl. a gyűjtőköri elhatárolás (Angliában, Németországban), a könyvtárhálózatok rendszere (a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban), központi katalógusok stb.

Ezzel magyarázható, hogy Európában elsősorban az egyedi könyvtárak mellett működő kiegészítő raktárak dominálnak (British Museum, Bibliothèque Nationale stb.), legfeljebb egy olyasfajta „megfejeléssel”, mint Finnországban, ahol a Helsinki Egyetemi Könyvtár két letéti könyvtárából az egyik (egy 14 km polc-férőhellyel rendelkező épületen) kb. 25 helsinki könyvtár és intézmény osztozik.¹³

Aktívabb tároló könyvtári megoldások még csak javaslatok formájában ismeretesek. Ilyen Angliában az University of London könyvtárainak tervbe vett közös raktára, vagy FILON javaslata a meglévő regionális könyvtárhálózatok részére létesítendő tároló könyvtárakra vonatkozóan, amelyeket nemcsak a közös könyvmegőrzés, hanem a közös könyvbeszerzés eszközeként is javasol, természetesen csak ritkán keresett anyagra vonatkoztatva. Hozzáteszi azonban, hogy „az a gondolat, hogy hozzájáruljanak olyan könyvek megvételéhez, amelyek nem saját könyvtárunk exkluzív tulajdonát képezik; hogy támogassák egy olyan könyvtár létesítését és fenntartását, amely egy könyvtár-csoport közös tulajdona, egyelőre irtózáttal tölti el hazánk legtöbb könyvtárosát”.¹⁴

Németországban és Hollandiában is csak javaslatokról tudunk, megvalósult tároló könyvtárakról azonban nem. Hans SEYFFERT nagy tanulmányban¹⁵ bizonyítja a német könyvtárosoknak egy tároló könyvtár gazdaságosságát, és az egyszerű csoportos kiemelésből a bonyolult szelektálás felé haladó, letéti politikán alapuló központi tároló könyvtárakat javasol. Szükségesnek azonban csak akkor ítéli, amikor két vagy három egy körzetbe tartozó nagykönyvtárnál egyszerre lép fel helyszűke, mert ekkor egy közös raktár építése látszik a legolcsóbb megoldásnak. Ez esetben viszont központi katalógussal és duplumkiiktatással egybekötött, aktív típusú központi tároló könyvtárakat javasol. A holland J. WOLK-nak a *Könyvtári Figyelőben* is megjelent érdekes cikke¹⁶ inkább csak a tároló könyvtár melletti vagy elleni érveket veti fel, de nem kötelezi le magát sem az aktív, sem a passzív tároló könyvtártípus mellett. Mindössze arra a következtetésre jut, hogy valamilyen tároló könyvtárra szükség van Hollandiában.

A legérdekesebbek kétségkívül a szovjet vélemények lennének, miután a Szovjetunió az az európai ország, ahol sok a nagyállománnyal rendelkező könyvtár, és ahol a pénzügyi lehetőségek is legjobban kedveznek az állományfejlesztésnek. A szovjet szakirodalomban azonban a tároló könyvtár problematikájával csak közvetett, egy a tároló könyvtárral ellentétes út keresésének formájában találkozunk. Erre utalnak a szakirodalomban azok a cikkek és tájékoztatások, amelyek a könyvtárak inkurrens anyagának felhasználását szorgalmazzák.

Ez az álláspont tükröződik N. TOMAHIN javaslatában¹⁷, aki köztársaságokként központi csereállomány felállítását sürgeti egy-egy erre kijelölt könyv-

¹³ VALLINKOSKI (71).

¹⁴ FILON (29).

¹⁵ SEYFFERT (65).

¹⁶ WOLK (78).

¹⁷ TOMAHIN (68).

tár mellett. Ide adnák le a könyvtárak fölőspéldányaikat, az így összegyűlt anyagot katalógusban tárnák fel és igénylés esetén innen küldenék szét az igénylő könyvtáraknak.

Hasonló álláspontot tükröz a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1959. évi, könyvtárügyekkel foglalkozó határozata is¹⁸, amely arra buzdítja a szovjet könyvtárosokat, hogy „... tegyék meg a szükséges intézkedéseket az elavult kiadványok selejtezésére; szervezzék meg a nem használt duplumok és profilba nem tartozó irodalom szétosztását a megfelelő könyvtárak között...” Nyilvánvalónak látszik egy olyan, egyébként szervesen a szovjet könyvtárpolitika irányvonalába illeszkedő törekvés, amely nem kíván inkurrens nagy könyvállományokat összehozni központi tároló könyvtárak révén, hanem a szovjet könyvtárak sokszínű és sokféle érdeklődésű hálózatára támaszkodva, meg akarja találni az inkurrens kiadványok számára azt a könyvtárat, ahol a „holt” anyag „élő”-vé válik.

A továbbiakban a tároló könyvtárak vizsgálatánál a szakirodalomban feltűnő véleményeket és azokat a problémákat kívánjuk összegezni, amelyekkel kapcsolatosan egyöntetű álláspont még nem alakult ki.

A tároló könyvtárak által nyújtott előnyök

a) *A könyvtárak szempontjából:*

1. Lépést tudnak tartani a tudományos dokumentumok egyre növekvő áradatával anélkül, hogy csupán a raktári férőhely kibővítésére új könyvtár-épületet kellene biztosítaniok.

2. Részesülnek a könyvtárközi együttműködés olyan előnyeiből, mint pl. a gyarapítás koordinálása s ezzel a fölösleges átfedések elkerülése, több könyvtár együttes állományának feltárása stb.

3. Minimálisra csökkenthetik fenntartási költségeiket, mert

a szerzeményezés koordinációja a beszerzésre szánt keret jobb felhasználását teszi lehetővé;

a feldolgozás az új beszerzések egy jelentős hányadánál lényegesen egyszerűbb lesz¹⁹ (DOHERTY említi, hogy a Harvard Egyetem Könyvtára, amely évi gyarapodásának több mint 20 százalékát helyezi azonnal letétbe, 25 százalékkal tudta csökkenteni feldolgozó osztályának létszámát);²⁰

a kötetési költségek csökkennek, mert a letéti anyagot nem szükséges köttetni;

csökkennek *a raktározási költségek*, mert a könyvtárban a raktári férőhely kurrens anyaggal telítődik, s így a raktáros munkája racionálisabb lesz; míg a tároló könyvtár fenntartási költségei (világítás, takarítás, személyzet) a kisebb igénybevétel, a tömör raktározás stb. következtében minimálisak.

b) *Az olvasó szempontjából* is vannak a tároló könyvtárnak előnyei:

1. A letétbe helyezett ritkán keresett anyag ugyanis — kiiktatás esetén — nemcsak a raktárt, hanem a katalógust is fölösleges tehertől szabadítja meg. Így a katalógusban könnyebb a tájékozódás és kisebb annak az esélye,

¹⁸ A szovjet könyvtárügy helyzete és megjavításának módjai. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata. *Partijmaja Žsizn'*. 1959. 20. sz., 25—29. l. [Az OSZK 2160. sz. fordítása.]

¹⁹ HASKINS (35).

²⁰ DOHERTY (8).

hogy — pusztán a cím alapján — elavult, számára értéktelen művet kérjen ki az olvasó.

2. A szerzeményezés központi koordinálása, a fölösleges ismétlődésekre fordított összegek jobb felhasználásával, több mű megvételét teszi lehetővé.

3. Bizonyos speciális gyűjteményeknek a tároló könyvtárban való kialakítása esetén, egy-egy ritkán keresett kiadványhoz a kutató könnyebben hozzájuthat, mint korábban, amikor azt az ország összes könyvtárában keresni kellett.

Összegezve az előnyöket: a tároló könyvtár módot ad a könyvtári erőforrások ésszerűbb és gazdaságosabb felhasználására.

A tároló könyvtár — hátrányai

a) A könyvtárak szempontjából:

1. A könyvtárak felettes hatóságai a tároló könyvtár létrehozására és fenntartására fordított jelentős összeget figyelembe véve, arra a következtetésre juthatnak, hogy ezek után egy könyvtárnak sincs szüksége korszerű, új épületekre, ill. hogy a központi könyvbeszerzésre való hivatkozással csökkenthetik a tagintézmények gyarapodásra fordítható költségvetési keretét.

2. Gyakori az a könyvtárosi felfogás, hogy egy könyvtár tekintélye és vonzóereje az állomány nagyságával egyenes arányban növekszik. Éppen ezért minden állománycsökkentést veszélyesnek tartanak, s egy központi tároló könyvtár kialakításában, ill. annak központi könyvbeszerzésében rivalizálást látnak.

3. Minden könyvtár külön egyéniség, amelyet egy központi tároló könyvtár minden tagra egyformán vonatkozó szabályai különbözőképpen érintenek. Ez a negatívum mutatkozik meg pl. a MILC gyakorlatában, ahol 15 tagkönyvtár közös vételi óhaja hiúsulhat meg azon, hogy tizenhatodik tagtársuk saját állománya számára elengedhetetlennek tartja a vételre kijelölt művet.

4. A letétbe helyezés rendkívül bonyolult problémákat vet fel. Így pl. a tulajdonjog kérdését — ez áll a közös beszerzésekre is —, de főképpen a letétre kijelölés és az állományból való kiiktatás kérdéseit. Elhangzott pl. olyan vélemény is, hogy egy-egy letétbe helyezett könyvtári egység kiválasztásának és az állományból való kiiktatásának költségei megegyeznek egy új szerzemény feldolgozási költségével.²¹

5. Sok kritika éri a tároló könyvtárakat (különösen a MILC-et) a magas fenntartási költségek — tagdíjak — miatt. Egyrészt az a vélemény, hogy a magas tagdíjat fizető nagykönyvtárak kevesebbet profitálnak, mint az alacsony tagdíjat fizető kisebbek (a MILC-ben a tagdíjak évi 1329 dollártól 9100 dollárig terjednek). Másrészt kifogásolják, hogy a magas fenntartási költségeket nem indokolja a rendkívül csekély igénybevétel. Noha elismerik, hogy egy tároló könyvtár forgalma szükségszerűen csak rendkívül alacsony lehet, mégis sokallják az egy-egy forgalmazott egységre eső közel 40 dolláros költséget.²²

A bírálók vagy úgy látják, hogy kurrensebb anyagnak is kellene szerepelnie a tároló könyvtár állományában — amit azonban egy könyvtár sem ad

²¹ ROGERS (63).

²² DOWNS (10).

le szívesen — vagy azt hangsúlyozzák, hogy pl. a MILC létrehozatalára fordított 1 000 000 és fenntartására fordított további évi 85 000 dollár bőségesen fedezné egy mikroredukciós-program végrehajtását. Ezt annál nyomatékosabban hangsúlyozhatják, mert a tároló könyvtár állományának rossz minőségű papírra nyomott része előbb-utóbb mikroreprodukcióna szorul.

b) *Az olvasó ellenvetéseinek* lényege, hogy gyorsan akarja megkapni a kért anyagot és helyben, megszokott könyvtárában. „Van egy pont, amelyben ők (a mi kutatóink) meglepően egyetértenek — úgy látszik mindegyiknek az a — laikus számára néha érthetetlennek tűnő — kívánsága, hogy kutatási anyaguk hozzáférhető legyen, mégpedig nem New Yorkban, sem Californiában, hanem közvetlenül az orruk előtt, ott, ahol éppen dolgoznak”²³

Összefoglalásul helyén valónak látszik a MILC egyik bírálójának, N. S. Dix-nek szavait idézni annak hangsúlyozására, hogy a tároló könyvtár még csak kísérleti intézmény, mert erényei és hiányosságai egyaránt ebből következnek: „Még túl korai volna a Midwest Inter-Library Center hatékonyságáról véleményt mondani, akár a körzet tudományos forrásmunka-állományának kibővítésére, akár a belső tartalékok feltárására vonatkozzék ez . . . A MILC, mint úttörő próbálkozás az együttműködés terén, alapos tanulmányozást igényel.”²⁴

Vitás kérdések

A tároló könyvtárak úttörő munkája során számos alapvető kérdésre még nem sikerült a leghelyesebb választ megtalálni.

1. Az első és a legfontosabb a *funkciók kérdése*. Van a könyvtárosoknak egy olyan tábora, amely a passzív megoldást támogatja. Véleményük szerint a tároló könyvtárnak egy feladata van: a nagytömegű, keveset használt anyag raktározása és esetleg az ismétlődések kiküszöbölése. A másik tábor viszont az aktív típusú tároló könyvtár mellett szavaz, amely nemcsak tárol, de közös célokat szolgáló feladatokat is vállal.

2. A funkciók kérdéséhez szorosan kapcsolódik a *tagkönyvtárak jellegének* problémája. Azonos típusú könyvtárak egyesülése a különböző aktív funkciók eredményes megvalósítását segíti elő, míg a különböző érdeklődési körű könyvtárak egyesülése inkább teljesen passzív berraktározásra vezethet. Ami pedig az állomány terjedelmét illeti, az érvek többsége a nagykönyvtárak egyesülése mellett szól, mert a nagy állományokban több esélye van a gyakori átfedésnek, és így a duplumok kiküszöbölése is racionálisabb.

3. Az *épület és annak elhelyezése* ugyancsak szoros kapcsolatban van a funkciók problémájával. Az aktív jellegű tároló könyvtár hívei a nagyvárosi központi elhelyezést javasolják (egy nagy könyvtárhoz csatolva, vagy annak közelében), mert így látják biztosítottnak a tároló könyvtár megfelelő közlekedési és szállítási lehetőségeit, valamint a megfelelő bibliográfiai apparátus közelségét. A passzív típusú tároló könyvtár helyeslői ezzel szemben vidéki elhelyezést kívánnak, ahol eleve kizárt a nagy olvasóforgalom, olcsók a telekárak, jó a klíma és nem fenyeget a nagy könyvtárhoz való tartozással járó féltékenykedés.

²³ RIDER (61).

²⁴ DIX (6).

4. *A letétbe helyezett anyag kiválasztásának és kiiktatásának módja*, ill. csoportos letétbe helyezésre alkalmas anyag kategóriái is vitatottak.

A kiválasztás és kiiktatás eddig alkalmazott módszerei az alábbiakban foglalhatók össze:

a) Bizonyos zárt raktári egységek átemelése a tároló könyvtárba (pl. terjedelmes sorozatok, együtt raktározott szakcsoportok stb.).

b) Egyes szakcsoportok együttes vagy zömmel való átemelése a használat gyakoriságának indexe (a használat gyakoriságának száma bizonyos időszakban, a szakcsoport kötettségére vonatkoztatva) alapján, természetesen olyan könyvtárakban, amelyek szakok szerint raktároznak.

c) Egyedi könyvek kiemelése vagy egyedi használati statisztika, vagy polcról-polcra haladó szakértői válogatás alapján.

d) Bizonyos új szerzemények eleve elkülönített raktározása egy későbbi — tároló könyvtárba való — átemelés szempontjából.

Az a) és b) esetekben a lelőhely nyilvántartása csak csoportos átvezetést igényel, a c) esetben egyedi átvezetést, legalább is a betűrendes katalógus főlapjain, míg a d) esetben már a feldolgozáskor megjelölik a letéti anyagot.

Ami a letétbe helyezésre kerülő anyag kategóriáit illeti, azok általában:

a) hivatalos kiadványok, hivatalos közlönyök, parlamenti tudósítások; b) sorozati kiadványok — periodikák is —, ha elavultak vagy kevésbé keresettek; c) tankönyvek, segédkönyvek; d) kollégiumok, egyetemek, iskolák igazgatási kiadványai; e) disszertációk, szabadalmi leírások, árjegyzékek; f) inkurrens hírlapok; g) szépirodalom: elavult ifjúsági irodalom, másodrendű régebbi szerzők, idegen nyelvű fordítások.

Felmerült az a kérdés is, hogy köteles-e a tároló könyvtár válogatás nélkül minden leadott anyagot átvenni, vagy csupán olyant, amely megérdemli a ráfordított feldolgozási és fenntartási költségeket.

5. Komoly, a tagkönyvtárak féltékenységének felkeltésére alkalmas problémaként jelentkezett annak a kérdése, hogy *mit szerzeményezzen önállóan a tároló könyvtár?* Az általános vélemény az, hogy speciális gyűjtemények kialakításánál, gyarapításnál nem rivalizálhat a tároló könyvtár egyetlen tagkönyvtárral sem. Ugyancsak vitás kérdés az olyan cserkapcsolatok átvétele, amelyek inkurrens anyagot szállítanak a könyvtárakba.

6. *A tároló könyvtár katalógusának sokszorosítása* is problematikus kérdés. Ez a nagy költséggel járó feladat csak abban az esetben látszik racionálisnak, ha a letéti állomány kiegészíti és nem megismétli a tagkönyvtárak állományát.

7. Megválaszolatlan még egyrészt az a kérdés, hogy *egy vagy több példányt ajánlatos-e megtartani* a letétbe helyezett és amúgy is inkurrens kiadványokból, másrészt az, hogy a könyvkereskedelmi szempontból *értéktelen, kiküszöbölt duplumoknak hol lehet felvevőhelyet találni?*

Összefoglalásként az átvizsgált szakirodalom alapján a következőkben összegezhetjük a tároló könyvtárról alkotott helyzetképet:

1. Az Amerikai Egyesült Államokban, ahol sok a nagy állománnyal és jelentős anyagi eszközökkel rendelkező, tehát gyorsan gyarapodó könyvtár; viszont hiányzik a központi, hivatalos koordináció az egyes könyvtári területeken — nagy az érdeklődés a tároló könyvtár nyújtotta kooperációs és koordinációs lehetőségek iránt.

2. Európában általában a tároló könyvtár önmagában — új könyvtári épületek nélkül — nem segítene a könyvtárakon. Emellett a legtöbb európai

országban a könyvtárak bizonyos funkcióit központilag amúgy is koordinálják. A tároló könyvtár tehát itt inkább csak egy jövőbeni lehetőség, s így az iránta való érdeklődés egyelőre csak előrelátó javaslatok formájában nyilvánul meg.

3. A Szovjetunióban egy, a tároló könyvtári megoldástól eltérő állásponttal és kialakuló gyakorlattal találkozunk. Itt a könyvtárak ritkán vagy egyáltalán nem használt anyagát nem tároló könyvtárakba kívánják összehozni, hanem rendszeres szétosztás révén azok felhasználását szorgalmazzák.

4. Végső összegezésben a tároló könyvtár egyelőre még csak kísérleti intézmény, amely az útkeresés időszakát éli. Előnyei és hátrányai nem ellenzik, hanem igénylik a vele való foglalkozást.

II.

A tároló könyvtár és megvalósításának lehetőségei Magyarországon

Tanulmányunkban elengedhetőnek tartottuk a tároló könyvtár magyarországi előzményeinek részletező vizsgálatát. A raktári férőhelyek elégtelensége, a férőhelykérdés megoldásának sürgetése, szórványos próbálkozások azok megoldására állandóan ismétlődő jelenségek a magyar könyvtárügy történetében. Inkább az érdekessége, mint a kérdésünkkel való összefüggésbehozás szándékával említjük meg II. JÓZSEF császárnak korát meghaladó, szinte „modern” könyvtári elgondolásokat tartalmazó rendeletét,²⁵ amelynek a raktári férőhelyekkel és az állományapasztással kapcsolatos vonatkozásai is vannak.

A tényleges előzményekből két olyan könyvtári szerv jelentkezését tartjuk szükségesnek megemlíteni, amelyek funkcióikban (duplum- és főléspéldányok tárolása) már a tároló könyvtár gondolatának csíráit hordozták.

Az első, nem véletlenül, mint konkrét könyvtárügyi intézkedés a Tanácsköztársaság idejére esik. Részben a könyvtárak duplumanyagának központi tárolására és célszerűbb elosztására, részben a közkönyvtárak könyv- és egyéb könyvtári szükségleteinek központositott ellátására 1919 májusában hozták létre a „Közkönyvtárak Gyűjtő és Elosztó Telep”-ét. Itt gyűjtötték össze az állami tulajdonba vett könyveket is. Ez a telep lett volna „a megalakítandó Magyar Könyvtárügyi Intézet könyvrezervoárja és központi ellátó szerve”. A Tanácsköztársaság alig néhány hónap alatt kibontakozott kultúrpolitikájának kezdeményeit és eredményeit, köztük könyvtárpolitikájának elvi tartalmát, szándékát, félbemaradt alkotásait, „ezeket a csupa erő gondolat-hajtásokat” a proletárhatalom katonai veresége nem tudta eltemetni. Időtálló gondolatai, tervei és programja ma is élő források.²⁶

²⁵ Ez az 1785-ből származó rendelkezés az egyetemi és líceumi könyvtárak számára a főléspéldányok leválasztását, értékesítését és az így befolyt összegből új, keresett kiadványok beszerzését írja elő, igen érdekes megokolással: „Allein so sehr von einer Seite alles nützliche aufgenommen werden kann, eben so sehr soll von der anderen Seite alles entfernt werden, was diesem Endzwecke nicht zusagt. In eine Bibliothek, die ihren ganzen Werth auf Brauchbarkeit und Anwendung gründet, kann nicht alles hineingestellt werden, was immer zu irgendeiner Zeit gedruckt worden, oder was bloß Phantasie und gelehrten Luxus zur Schau trägt . . .” Id. GÁRDONYI Albert: *A magyar könyvtárpolitika kezdetei*. Magy. Könyvszle. 1940. 134—146. l.

²⁶ *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Forrásgyűjtemény. Közzéteszi, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta KÓHALMI Béla. Bp. 1960.

Az elsőhöz hasonlóan, részben azonos szükségletek kielégítésére és azonos célkitűzések megvalósításaként alakult meg 1952-ben az Országos Széchényi Könyvtár mai Könyvelosztója is. Ez a szerv az Országos Könyvtári Központ 1949 óta működött Fölőpéldányelosztója munkájának folytatója és továbbfejlesztője: végzi az államosított könyvtári anyag, a könyvtárak duplum- és fölőpéldányainak feldolgozását és szétosztását, valamint a könyvtári szükségletekre igénybe nem vett könyvtári anyag tárolását.

A szó igazi értelmében vett tároló könyvtár gondolatának első jelentkezése hazánkban az 1956-os évre esik. A *Magyar Könyvszemlében* Csűry István a raktári férőhelykérdés megoldásaként mint az ismert módszerek közül a legelőnyösebbet ajánlotta és vetette fel megvalósításának szükségességét.²⁷

Cikke és javaslatai a közvetlenül következő ellenforradalom miatt és az azutáni, más, fontosabb kérdéseket előtérbe állító években — a hozzászólásra hivatalból felkért BORSA Gedeon cikkén²⁸ kívül — visszhang nélkül maradtak.

A tároló könyvtár megvalósításának most már magyarországi szükségességét és lehetőségeit vizsgálva — megelégedve az előzmények e rövid előrebocsátásával —, a tároló könyvtár kérdésének általános helyzetképéből és a szakirodalomból leszűrt összezésünkéből kívánunk kiindulni.

A külföldi helyzethez hasonlóan Magyarországon is állandóan visszatérő és egyre sürgetőbbé váló kérdést jelentenek könyvtáraink raktározási problémái.²⁹ E problémáinknak megoldását két körülmény teszi egyre sürgetőbbé: 1. Könyvtáraink közül alig egy-kettő rendelkezik korszerű, jelentősebb mértékben fejleszthető raktárápülettel. 2. Hazánk felszabadulása után a mindinkább kibontakozó kultúrforradalom egyre növekvő igényt támaszt a könyvtárakkal szemben és ezzel párhuzamosan évről évre emelkedik a könyv- és folyóirattermés. Raktári szükségleteink tehát ebből, valamint a HОRTHY-rendszerből átvett, az európai színvonaltól messze elmaradt könyvtári örökségből következőleg, az általános európai helyzethez viszonyítva nagyobbak és sürgetőbbek.

Azonos azonban helyzetünk abban, hogy a tároló könyvtár mint a raktári férőhelykérdés megoldásának egyik útja önmagában nálunk sem lehetne elégséges. A Csűry István által a nagy tudományos könyvtárakról vázolt helyzetkép és megoldás ma is helytálló.³⁰ Ebből következően az egyes könyvtárak fejlesztése, az azokkal kapcsolatos könyvtári építkezési program megvalósítása egy tároló könyvtár létesítése esetén is alapvető feladat marad.

Van azonban egy olyan különbség is ebben az összehasonlításban, amit azért kell hangsúlyoznunk, mert a nyugat-európai államokkal ellentétben ez

²⁷ Csűry (4).

²⁸ BORSA (2).

²⁹ Szemléltetésére csak a legfontosabbakból idézünk: „A könyvraktározás kérdése az OSZK jelenlegi és jövőbeni elhelyezésének talán legnagyobb problémája. A jelenlegi helyzet egyenesen kétségbeesztő; a könyvtár rendelkezésére álló raktári helyiségek elégtelensége és alkalmatlansága miatt a könyvanyag nagy jelentékeny része az állandó rongálódás veszélyének van kitéve. S ez az anyag e mellett kulturális szempontból jelenleg csak holt tőke . . .” Sebastyén Géza—Farkas László: *Új Nemzeti Könyvtárunk a Várban*. Magy. Könyvszle. 1960. 2. sz. — „E fejtegetések támpontjául szolgáló tizenkét nagy könyvtár közül korszerű és jelentősebb mértékben fejleszthető raktárápülettel mindössze három rendelkezik, de a meglévő polcferőhely ezeknél is alig néhány esztendői gyarapodás befogadására alkalmas. Néhány könyvtár működését pedig a súlyos helyhiány már most is [1955] csaknem teljesen megbénítja”. Csűry (4), 15. l.

³⁰ Csűry (4), 15—17. l.

ad lehetőséget arra, hogy egy tároló könyvtár szükségességéről ma Magyarországon ne csak beszéljünk, de meg is valósíthassuk.

SEYFFERT a storage-library megvalósításának lehetőségeit vizsgáló említett tanulmányában Nyugat-Németországra vonatkoztatva a következőket állapította meg: „Megvalósítása stabilabb gazdasági és politikai körülményeket és jobban helyrehozott könyvtári szervezetet tételez fel”.³¹ Ezzel szemben a szocializmust építő társadalom által adott lehetőségeink merőben mások. CSÚRY István említett tanulmányában ezt így összegezi: „Ami ott (ti. a kapitalista államokban) kényszermegoldás volt, szocialista könyvtári hálózatunk keretében a tervszerűség és a fejlődés egyik lényeges, pozitív mozzanata lehet”.³² És ami a döntő, szocialista társadalmunk biztosítja is ezt a lehetőséget.

Az, hogy a szakirodalom tanúsága szerint a tároló könyvtár egyelőre még csak kísérleti intézmény, amely az útkeresés időszakát éli — önként értendően —, nem jelentheti azt, hogy élve lehetőségeinkkel, ne keressük nemcsak elméletileg, de a gyakorlatban is a tároló könyvtár hazai alkalmazásának legmegfelelőbb formáját. E tanulmány időszerűségét is az adja meg, hogy perspektívában megteremtődött egy tároló könyvtár megvalósításának lehetősége hazánkban.

Ezt a lehetőséget — eltérően a tároló könyvtárak létrejöttének külföldi útjától — nem a raktári férőhelyhiánnyal küzdő nagy könyvtárak egészének vagy azok egy részének kezdeményezése és összefogása, hanem objektíve és szubjektíve is más tényezők teremtették meg.

Tárgyi tényezőként az, hogy az Országos Széchényi Könyvtár részére pártunk és kormányunk egy új könyvtárépület megépítését határozta el. Ennek a könyvtárépületnek 50 évi szükségletre tervezett raktártömbjei egy—másfél évtizedre lehetőséget adnak országos szükségletek kielégítésére is. Így született meg az az elhatározás a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának egyetértésével, hogy az Országos Széchényi Könyvtár új épületében adjon módot egy tároló könyvtár megvalósítására.

Az Országos Széchényi Könyvtár új épületénél a műszaki tervezés részére összeállított programban a könyvraktári területigényt — 50 év gyarapodásának tekintetbe vételével — 23 880 négyzetméterben állapították meg.³³ A tároló könyvtár megvalósításához a lehetőséget tehát objektíve ez adja meg, noha önként értendően ez a megvalósítandó tároló könyvtárnak nem lehet a végleges elhelyezése.

A megvalósítandó tároló könyvtárnak ezt az elhelyezési ideiglenességét — úgy gondoljuk, helyes lenne a tároló könyvtár formai és tartalmi felépítésénél is érvényesíteni. Arra gondolunk, hogy a megvalósítandó tároló könyvtár ebben az OSZK által nyújtott ideiglenes elhelyezésében külön költségkihatás nélküli kísérlet lehetne egy, a hazai könyvtári adottságoknak legjobban megfelelő tároló könyvtári típus kialakítására. Jellegét és funkcióit menetközben kellene kialakítani a tényleges szükségleteknek megfelelően, és végleges formáját, tartalmát csak akkor rögzíteni, amikor azt már a gyakorlat igazolta.

Ezeknek előrebocsátása után a következőkben a tároló könyvtár megvalósításának konkrét formáit kívánjuk megvizsgálni az OSZK új épülete által

³¹ SEYFFERT (65).

³² CSÚRY (4), 20. és 26. l.

³³ SEBESTYÉN—FARKAS, i. m. 110. l.

biztosított keretben azzal a céllal, hogy tanulmányunk alapjául szolgálhasson a magyar könyvtárostársadalom és az érdekelt könyvtárak véleménynyilvánításának.³⁴

III.

A tároló könyvtár megvalósításának tervezete

Elegendőnek tartjuk a tároló könyvtár kiépítésének vázlatos megrajzolását. Az áttekinthetőség biztosítására a kiépítés ütemeit, az azokat jelentő időszakok feladatait csak jelöljük. Úgy gondoljuk, hogy az azokkal kapcsolatos részletek megvitatása későbbi feladat. Egyelőre az irányt kívánjuk tisztázni; a „hogyan” kérdése utána és attól függően következik.

Az OSZK új épülete által biztosított raktár önmagában még nem tároló könyvtár (sem nevében, sem működésében), csak lehetőség szervezetének, állományának, funkcióinak kialakítására, ami folyamatosan történne.

A megvalósítandó tároló könyvtár néhány alapvető kérdését azonban főbb vonásokban már előjáróban tisztázni lehet és kell. Ezek a következők:

a) A megvalósítandó tároló könyvtárnak szocialista társadalmunk követelményeiből következően az egész magyar könyvtárügyet szolgáló központi intézménnyé kell válnia. Ez azonban teljes mértékben csak egy későbbi időszakban következhetne be. Szolgáltatásait részben minden könyvtár, rendeltetésénél fogva azonban elsősorban a nagy tudományos könyvtárak élvezik.

b) Miután az OSZK Könyvelosztója (amely jelenleg az államosított könyvanyag és a könyvtárak által folyamatosan beszolgáltatott duplum- és fölőspéldányok feldolgozását és szétosztását végzi) adva van és munkájánál, szervezeténél fogva a tároló könyvtár kialakításával kapcsolatos előkészítő munkák elvégzésére alkalmas — a megvalósítandó tároló könyvtár nemcsak elhelyezését, hanem szervezetét és költségvetését illetően is az Országos Széchényi Könyvtárhoz tartoznék.

c) Jellegét illetően nem elégedhetne meg anyagának egyszerű tárolásával és a szükséges kölcsönzések lebonyolításával. Funkciói azonban (duplumok kiküszöbölése és értékesítése, speciális gyűjtemények kialakítása, mindezeknek feltárása és kölcsönzése) csak folyamatosan és a tényleges szükségleteknek megfelelően alakíthatók ki.

d) Állománya nyilvánvalóan az ún. „kevésbé használt irodalom”. Ezt a külföldi szakirodalom kétségtelenné teszi, hiszen a tároló könyvtár gondolatának és megvalósításának alapja éppen a kevésbé használt irodalom elkülönítésének lehetősége.³⁵ Az elkülönítendő „kevésbé használt irodalom” konkrét meghatározása azonban későbbi feladat, amit a gyakorlatban kell tisztázni.

e) A tároló könyvtár kiépítése két azonos fontosságú úton történne. Ennek megfelelően állományát részben az egyes könyvtárak letétjei, részben az OSZK Könyvelosztója által átengedett könyvek és folyóiratok képezik. Ez utóbbi jelentené a tároló könyvtár „induló állományát”. A letétek használata (kölcsönzése) a leadó könyvtárak kérésére azok útján; az OSZK Könyv-

³⁴ Tanulmányunk készítése során köszönettel használtuk fel könyvtárunk egys. vezető munkatársainak (BORSA Gedeon, HÁMORI Béla, LÁZÁR Péter, PAJKOSSY Györgye, TOMBOR Tibor) észrevételeit és javaslatait.

³⁵ „Mindenesetben az ún. kevésbé használt irodalomnál lehet a kiutat megtalálni. Ez úgy látszik a 19. század végének a felfedezése.” — SEYFFERT (65).

elosztó anyagának használata az OSZK könyvtárközi kölcsönzése útján történék.

f) A tároló könyvtár kialakításában, az időpontok által meghatározottan is, három időszak megkülönböztetése látszanék célszerűnek.

Az első időszak a tároló könyvtár előkészítésének ideje. Ez az időszak az OSZK új épületébe való beköltözés időpontjáig tart, az OSZK Könyvelosztójának szervezeti keretei között.

A második időszak a tároló könyvtár alapjainak lerakása: szervezetének, állományának és funkcióinak kialakítása. Kiépítése fokozatosan történik. Ez lehetőséget adna a menetközbeni módosításokra és a magyar könyvtárügy adottságainak legjobban megfelelő tároló könyvtári formának a gyakorlatban való megvalósítására. Időtartama: az OSZK új épületének beköltözésétől számítva azon időpontig, amikor a tároló könyvtár részére ideiglenesen átengedett raktári részekre már magának az OSZK-nak van szüksége. Szervezeti szempontból a leendő tároló könyvtár helyén az Országos Könyvraktár és az OSZK Könyvelosztója működne.

A harmadik időszak a már kialakult tároló könyvtár önálló működésének időszaka. Ez a tároló könyvtár látná el mind az Országos Könyvraktár, mind a Könyvelosztó feladatait.

A továbbiakban a tároló könyvtár kiépítésének egyes időszakait, az azokban végrehajtandó feladatok szempontjából kívánjuk részletezni.

Első időszak. Ebben az időszakban három feladatot kell elvégezni.

1. A könyvtárak letéti igényeinek felmérése és a letétekkel kapcsolatos egyes kérdések tisztázása. 2. E felmérés alapján az előzetes tervek kidolgozása, a jóváhagyott tervek alapján a főhatósági rendeletek és utasítások kiadásának előkészítése. 3. Súlyponti feladat az OSZK Könyvelosztójának az új feladatokra való állítása (előkészítése) kell legyen.

Második időszak. A tároló könyvtár kiépítésének ebben az időszakában a tároló könyvtár szervezete, állománya, funkciói két ütemben alakulnának ki. Az első ütemben az átvett letéti és könyvelosztói anyag tárolását és kölcsönzését kell biztosítani. Mindkét anyag azonos fontossággal bír. A második ütemben a fő feladat egy egységes állomány kialakítása és az ebből adódó funkciók meghatározása.

A fentieknek megfelelően az OSZK által átengedendő raktárrész területének (2500 négyzetméter, amely a szokásos vasállványok alkalmazásával 500—625 000, tömör raktározás esetén 1 125—1 250 000 kötet elhelyezésére elegendő)³⁶ felén az egyes könyvtárak letéteinek elhelyezésére, az OSZK Könyvelosztó kezelésében egy „országos könyvraktár” lenne létesítendő, amely a beköltözés első pillanatától kezdve lehetőséget biztosítana a helyhiánnyal küzdő nagy tudományos könyvtáraknak arra, hogy állományuk egy részét itt helyezhessék el anélkül, hogy az hozzáférhetlenné válnék számukra. (Az „Országos Könyvraktár” elnevezés a tároló könyvtár helyettesítésére szolgálna ebben az időszakban, miután mellette a duplum- és fölös-példányok cseréjének ellátására az OSZK Könyvelosztó továbbra is fennmaradna.)

Az „Országos Könyvraktár” az egyes könyvtárak letéteinek tárolását és forgalmazását végezné.

³⁶ SEBESTYÉN—FARKAS, i. m. 110. l.

Elgondolásaink szerint a tároló könyvtár kiépítésének ebben a szakaszában minden kötöttség nélkül kellene helyet biztosítani a nagy tudományos könyvtárak anyagának. Ennek célja kettős lenne: *a)* Átsegíteni a helyhiánnyal küszködő könyvtárakat azon az időszakon, amikor népgazdaságunk helyzete még nem teszi lehetővé számukra egy új könyvtáráépület építését, vagy a már meglevő bővítését. *b)* Közvetett úton, gyakorlatilag megmutatni (és a nevelő tendenciánál fogva ez a fontosabb), hogy előnyösebb lehet számukra az állományukban levő kevésbé használt irodalomnak egy központi helyen való tárolása, amely szükségleteiket ugyanúgy kielégíti, de más könyvtárak bekapcsolásával az anyag felhasználásának magasabb foka érhető el.

A letétek átvételénél csak egy kérdés lenne meggondolandó, és ez az egyes könyvtárakban a kedvezőbb jövő reményében tárolt ömlesztett könyvanyag kérdése, amelynek feldolgozására tapasztalat szerint az esetek többségében sem most, sem a jövőben nem lesz a könyvtáraknak lehetőségük. Ha ugyanis a létesítendő Országos Könyvraktár ömlesztett anyagot is átvenne tárolásra, az addig is felhasználhatatlanul heverő könyvek ilyen állapotát tartósítaná. Ehelyett célravezetőbbnek látszik ezeknek duplum- és fülőpéldányként az OSZK Könyvelosztónak való átadása annak idején, amely az átadó könyvtárnak az igénylésre elsőbbséget biztosíthatna.

Minden más megkötés ugyanis csak tovább súlyosbitaná a leadó könyvtárak helyzetét, amelyeknek saját anyagukból adódóan is nem kis számban merülnek fel nehézségeik.

A letétek átvétele és kezelése a külföldi gyakorlatban már bevált, a bostoni NEDL-nél alkalmazott szabályoknak megfelelően történhetnék. 1. Minden könyvtár azt adja le állományából letétképpen, amit akar. 2. A leadó könyvtár tulajdon, illetve rendelkezési jogát megőrzi. 3. A leadott anyag elhelyezése a leadó könyvtár helyrajzi számrendjében történik. (Lényegében ebben az időszakban a megvalósítandó tároló könyvtár helyén álló Országos Könyvraktár az egyes könyvtárak központosított kiegészítő raktára.) Az Országos Könyvraktár a nála letétben elhelyezett anyagot csak helyrajzilag (helyrajzi számjegyzék is elegendő) tartja nyilván. Az egyes könyvtárak anyaga egymástól el van különítve. Így a leadó könyvtár részére elegendő kihelyezett anyagának a betűrendes katalógusban való ideiglenes bejelölése. Amennyiben állományának egy zárt egységét adja le, még ez is felesleges. 5. A letétben elhelyezett anyag kölcsönzését a leadó könyvtár rendelkezései alapján (akár a leadó könyvtár útján, akár közvetlenül) az Országos Könyvraktár végzi. A kölcsönzésre való kiemelések és a kért könyveknek Budapesten a leadó könyvraktárakhoz való visszajuttatása 1 motorkerékpáros küldönc napi kétszeri kiküldésével órák alatt megvalósítható.

E letéti állomány, valamint a Könyvelosztó anyagából kialakított „induló állomány” jellege szabná meg azokat a funkciókat, amelyeket a tároló könyvtár vállalna, s amelyeket e második időszak végén már a gyakorlat próbájának is alá kellene vetni.³⁷ Ilyen funkciók lehetnének az ismétlődések kiküszöbölése, bizonyos speciális gyűjtemények kialakítása, a feltárt állományrészeknek az ország könyvtáraival való megismertetése akár leíró jegyzékek,

³⁷ Mindezekhez azonban ez időszak alatt a könyvtáraknak el kell dönteniök, hogy letéti anyaguk mely csoportjainál kívánják tulajdonjogukat fenntartani, ill. milyen letéti anyaguknál engedélyezik a duplumok kiküszöböléséhez szükséges állományösszeolvasztást.

akár sokszorosított katalógus formájában stb. Döntő szempont lenne bármely feladat vállalása esetén, hogy az ne az aktív könyvtárak feladataival párhuzamos munka legyen, valamint hogy a vállalt szolgáltatások értéke racionálissá tegye a rájuk fordított munkát és költséget.

Harmadik időszak. Ebben az időszakban az OSZK szervezetében működő Országos Könyvraktár és Könyvelosztó megszűnik és helyébe a már kiépült tároló könyvtár lép. Méretét, szervezetét, funkcióit a második időszakban gyakorlatilag felmért, ill. kipróbált szükségletek és tapasztalatok szabnák meg. Elhelyezése is ezeknek megfelelő lenne.

Két szolgáltatása azonban eleve elengedhetetlennek látszik:

1. a könyvtárak leadott fölőpéldányainak feldolgozása és szétosztása;
2. ideiglenes letétek számára raktári férőhely biztosítása olyan könyvtárak esetében, ahol egy új könyvtáráépület elkészüléséig átmeneti férőhelyhiány mutatkozik.

IV.

A tároló könyvtár és a Könyvelosztó közötti kapcsolatok kérdése

A tároló könyvtár megvalósításának tervezetében az OSZK Könyvelosztójának helyét és szerepét csak jelöltük. Célszerűbbnek látszott, ha szerepével és feladataival külön foglalkozunk.

Szerepével kapcsolatban a tároló könyvtár leendő szervezetének szempontjából és a Könyvelosztó állományát illetően az alapfontosságú kérdések önként adódnak.

Szervezeti szempontból a kérdés az, hogy mi lehetne a szerepe az OSZK Könyvelosztójának a tároló könyvtár létrehozásában; állományi szempontból pedig (és ez jóval nehezebb kérdés) alkalmas-e a Könyvelosztó anyaga arra, hogy a leendő tároló könyvtár állományának alapjává tegyük?

Mielőtt e kérdéseket tisztáznánk, a Könyvelosztó anyagának mennyiségére és milyenségére vonatkozóan néhány adatot kell előrebocsátanunk: Ezek a következők:

1. Az államosítások alkalmával a mai OSZK Könyvelosztó jogelődjei (Országos Könyvtári Központ, Népkönyvtári Központ) által átvett és az idők folyamán más forrásokból is kiegészült könyvtári anyagnak (amelynek feldolgozása és szétosztása 1952-ben indult meg) még jelentős részei vannak a Könyvelosztó raktáraiban.³⁸

2. Külön csoportot képeznek a Könyvelosztó anyagán belül a könyvtárak közötti szétosztás után visszamaradt, ún. „könyvalap”-ba tartozó többpéldányok.³⁹ Az 1956. évi könyvtárügyi törvény értelmében ezek a későbbi könyvtári igények kielégítésén túl „a könyvtárközi kölcsönzés előmozdítását” hivatottak szolgálni.⁴⁰ Csűrű említett tanulmányában amellet foglalt állást,

³⁸ 1958. okt. 15-i állománykimutatás szerint 1381,8 m³ (köbméterből átszámítottan kb. 1 000 000 kötet könyv és periodika, valamint kb. 1 600 000 db periodika szórvány-szám).

³⁹ 1958. máj. 14-i kimutatás alapján ezeknek példányszáma becslés szerint kb. 135 000 kötetet tett ki.

⁴⁰ A könyvtárügy szabályozásáról szóló 1956. évi 5. sz. tvr. végrehajtását elrendelő 1018/1956/III. 9. MT határozat 18. pontjának 3. bekezdése szerint: „Az OSZK könyvtári hatósági feladata a kötelespéldány szolgáltatásáról szóló rendelkezésekkel

hogy ezeket a megvalósítandó tároló könyvtárnak [Csűrnyél: letéti központ] kell kezelésre átadni.⁴¹

3. A Könyvelosztó kezelésében levő anyag milyenségét tartalmi szempontból vizsgálva a helyzet a következő:

a) Általában ismert tény az, hogy a Könyvelosztó feldolgozó munkája során állományából a könyvtárak részére elsősorban alkalmas anyagcsoportokat dolgozta fel és osztotta szét. Ebből következőleg a még feldolgozatlan anyagban a tartalmilag elavult vagy egyéb okokból ritkán használt anyag százalékos aránya nagy.

b) Ha a Könyvelosztó anyagában levő, ennek az ún. kevéssé (ritkán) használt irodalom mennyiségének hozzávetőleges lemérésére elfogadjuk a külföldi tároló könyvtárak gyakorlatából a ritkán használt anyag meghatározására vonatkozó megállapításokat (hogy a könyv- és folyóiratanyag milyen kategóriáit számítják ide), akkor a Könyvelosztó 1958. okt. 15-i állománykimutatásában szereplő anyagnak hozzávetőlegesen 54 százaléka (hung. anyagnál 58 százalék, idegen anyagnál 52 százalék) tartozik e kategóriába.⁴² Figyelmen kívül hagyott itt a Könyvelosztó által kezelt, ún. könyvalap állományát, amely nagyobb részében ide tartozik.

Mindezeknek szem előtt tartásával a felvetett kérdésekkel kapcsolatosan a következőket állapíthatjuk meg:

Szervezeti szempontból — elgondolásunk szerint — az OSZK Könyvelosztó megléte olyan adottság, amely önként kínálja azt a megoldást, hogy a Könyvelosztó legyen a létesítendő tároló könyvtár kialakítója és kezelője. Ezt a lehetőséget említett tanulmányában már Csűrny is felvetette. [A Könyvelosztó helyett a „Könyvalap” megjelölést használja a könyvtárügy szabályozásáról szóló 1956. évi 5. sz. tvr. alapján.]

A Könyvelosztó állományára vonatkozó kérdésnél — még ha egyes részleteknél lehetnek is fenntartások — úgy véljük, hogy a Könyvelosztó anyaga általában felhasználható a tároló könyvtárban való elhelyezésre.

Megerősíti ezt a Könyvelosztó feldolgozó munkájában a mindinkább előtérbe kerülő inkurrens anyaggal kapcsolatosan az az egyre gyakrabban felmerülő kérdés: nem lenne-e helyesebb a Könyvelosztó állományából bizonyos szakcsoportok anyagát és meghatározott jellegű kiadványokat szétosztás helyett központi tárolás és onnan való kölcsönzés céljaira visszatartani? A kérdés feltevése jogos, megvalósítása célszerű lenne. Ez esetben ugyanis egyfelől nem terhelnék felesleges könyvanyaggal az amúgy is helyhiánnyal küszködő könyvtárainkat (olyan anyaggal, amely gyűjtőkörüket ugyan kiegészítené, de amelyeket ritkán vagy egyáltalán nem használnának és amelyeket nyilván nem is igényelnének, ha az egy központi helyen bármikor rendelkezésükre

---

ráruházott teendők ellátása. A könyvtárakban feleslegessé váló, továbbá a bármely módon állami tulajdonba került könyvtári anyagból szétosztás céljára, illetőleg a könyvtárközi kölcsönzés előmozdítására országos könyvalapot létesít.”

⁴¹ „Önként kínálkozik az a lehetőség, hogy a Könyvalap fennmaradó részét a letéti központ (tároló könyvtár) kezelésére bizzuk. Így a könyvtárolás valamennyi könyvtárközi teendőjét egy intézmény láthatná el...”. Csűrny (4), 25. l.

⁴² Fontosabb anyagcsoportjai: 1750—1850 közötti nem hung. könyvek; 1851—1944 közötti teológiai, jogi, közigazgatási és közgazdasági hung. és teológiai, jogi, technikai nem hung. könyvek; magyarországi középiskolai tankönyvek és értesítők; állami zárszámadások és költségvetések; 1851—1944 közötti nem folyóirat jellegű hung. időszaki kiadványok; XIX—XX. századi külföldi hírlapok.

állhatna); másfelől ennek az anyagnak a belső használatra való feldolgozása könnyebb és gazdaságosabb lenne. (Az anyag egy részénél pl. mellőzhető lenne a katalogizálás, elegendő lenne kiadványfajtánként a szerzői betűrendben vagy más rendezői elv szerinti csoportosításban való raktári rendezés.)

Az OSZK Könyvelosztójának a tároló könyvtár megvalósításában végzendő *feladataival kapcsolatosan* a már elmondottak kiegészítésére vagy hangsúlyozására egy-két kérdést külön is ki kell emelnünk.

a) A tároló könyvtár előkészítésében alapvető feladat lenne annak biztosítása, hogy a Könyvelosztó feldolgozó munkáját, egész működését minél előbb a megvalósítandó tároló könyvtár követelményeitől meghatározottan végezze. Ennek biztosítására: előbb OSZK, majd annak alapján magasabb szinten a tároló könyvtárról, az alapvető kérdésekben döntenünk kell.

b) A tároló könyvtár kiépítésének kezdeti szakaszában, függetlenül az egyes könyvtárak letéteitől, annak állományát a Könyvelosztó szétosztásra nem kerülő olyan anyagából kellene indulásképpen kialakítani (induló állomány), amelyet a könyvtárak túlnyomó többségénél ritkán vagy egyáltalán nem használtak. Miután a létesítendő tároló könyvtár nem azonos típusú és gyűjtőkörű könyvtárak összességét fogja szolgálni, bizonyos átfedés egy vagy egyes könyvtárak és a tároló könyvtár állományában nem kerülhető el. Nyilvánvalóan még lényegesebb átfedések lehetnek az általános, hungarika gyűjtőkörű könyvtárak (OSZK, DEK) esetében. (Külön tanulmányban kellene tisztázni a tároló könyvtár és a nemzeti könyvtár, valamint az archivális feladatkört betöltő könyvtárak viszonyát.)

c) Nem elhanyagolható követelmény, hogy a Könyvelosztó már az előkészítő munka során alakítsa ki anyagának feldolgozásában a leggazdaságosabb módszereket, hogy ezeket a tároló könyvtár megteremtésénél, annak felépítésében és üzemeltetésében már érvényesíteni lehessen. A tároló könyvtárról szóló külföldi szakirodalomban erre példákat és szempontokat bőven találunk.

*

A tároló könyvtár hazánkban való megvalósításának lehetőségeit tanulmányunk alapján a következőkben összegezzük:

1. Az OSZK új épületének 50 évre tervezett könyvraktára önként kínálja hazánkban egy, a tudományos nagykönyvtárak raktárainak tehermentesítését szolgáló tároló könyvraktár megvalósítását.

2. Külföldi példák és tapasztalatok tanúsítják, hogy egy tároló könyvtár — amely a jelenben alkalmat adna a raktári férőhelyhiánnyal küzdő könyvtárak állománya egy részének ideiglenes elhelyezésére; a jövőben pedig az ilyen feladatok ellátása mellett a tudományos nagykönyvtárak bizonyos területeken való együttműködését is segítené — az egész magyar könyvtárügy előbbrevitelét szolgálná.

3. Miután a tároló könyvtári intézmény még világszerte az útkeresés időszakában van, a számunkra megnyílt lehetőséget úgy lehetne felhasználni, hogy alkalmunk legyen

a) a külföldi tapasztalatok további figyelemmel kísérésére és felhasználására;

b) egy — a saját adottságainknak és szükségleteinknek legjobban megfelelő — tároló könyvtári megoldás gyakorlatban való kialakítására.

4. Ezért tervezett tároló könyvtárunkat folyamatosan kell kiépítenünk: szervezetét, állományát, funkcióit lépésről lépésre a tényleges szükségleteknek megfelelően kell létrehozunk.

5. A tároló könyvtár kialakításának első időszakában az előkészítő munkákat, a második időszakban az alapok lerakását kell elvégeznünk és csak akkor célszerű a tároló könyvtár végleges formájának rögzítése és önálló működésének megkezdése, ha a gyakorlat már igazolta.

Önként kínálkozó lehetőség az OSZK Könyvelosztójának felhasználása az előkészítő munka elvégzésére. Az OSZK új épületének megépítése után a Könyvelosztó tovább végezné a duplum- és főlépéldányok szétosztását, de mellette és kezelésében már létre kellene hozni egy országos könyvraktárat is az egyes könyvtárak letéti anyagának tárolására és kölcsönzésére. Egy későbbi időben mind a Könyvelosztó, mind az Országos Könyvraktár megszűnnék és kialakulna belőlük az akkor már határozott feladatkörrel rendelkező tároló könyvtár.

6. A tároló könyvtár állományának alapját a Könyvelosztó anyagából kellene kialakítani. Ebből és a központi használatra átadandó letétekből lehet azután a tároló könyvtár egységes állományát kiképezni.

7. Mindez lényegében külön költségkihatás nélkül valósítható meg (az épület és a kezelőszemélyzet az eddigi költségvetésekben már adva van); ugyanakkor a magyar könyvtárügynek ez az új intézménye lehetőséget adna arra, hogy erőforrásainkat célszerűbben és gazdaságosabban használjuk fel.

IRODALOM

(Csillaggal jelöltük azokat a cikkeket, amelyeket munkánk befejezéséig megszerezni és tanulmányozni nem állt módunkban.)

(1) *Annual Report of the Midwest Inter-Library Corporation and the Midwest Inter-Library Center* 1— (1949/50—). [Ezek közül csak a 3—6. évi beszámolók voltak hozzáférhetőek.]

(2) BORSA Gedeon: *A Könyvalap* tervei. Magy. Könyvszle. 72. 1956. 28—31. 1.

(3) CRESAP—McCORMICK—PAGET: *The growth problem in research libraries of the Northeast, a preliminary review*. 1952. [Soksz.]*

(4) CSÜRY István: *Nagy könyvtáraink raktározási problémái*. Magy. Könyvszle. 72. 1956. 15—27. 1.

(5) DAVID, C. W.—HIRSCH, Rudolph: *Cooperation and planning from the regional viewpoint*. Libr. Trends. 1955. 356—375. 1.*

(6) DIX, Willam S.: *Financial problems of university libraries : a summary*. 1954. [Soksz.]*

(7) DOHERTY, Francis X.: *The New England Deposit Library : history and development*. Libr. Quart. 18. 1948. 245—254. 1.

(8) DOHERTY, Francis X.: *The New England Deposit Library : organization and administration*. Libr. Quart. 19. 1949. 1—18. 1.

(9) DOWNS, R. B.: *Cooperative planning in acquisitions*. Southeastern Librarian. 1956. Fall. 110—115. 1.*

(10) DOWNS, R. B.: *Realistic considerations in library cooperation*. Southeastern Librarian. 1954. Winter., 114—122. 1.*

(11) ELIOT, Charles William: *The division of library into books in use and books not in use . . . Papers and Proceedings of the 24. General Meeting of the American Library Association*. 24. 1902. 51—56. 1.*

(12) ESDAILE, Arundel: *The British Museum Library*. London 1946.*

(13) ESTERQUEST, Ralph T.: *Book storage and the microcard*. [Könyv. a Library Journal 1952. nov. 1. számából.]

(14) ESTERQUEST, Ralph T.: *Cataloging and classification plans of the Midwest Inter-Library Center*. J. Catalog. and Class. 1951. Winter. 7. sz., 3—6. 1.

- (15) ESTERQUEST, Ralph T.: *Cooperation and the physical book*. College and Research Libr. 11. 1950. 115—119. 1.
- (16) ESTERQUEST, Ralph T.: *Cooperative ownership and use of books*. South Dakota Libr. B. 1953. Oct—Dec. 61—66. 1.*
- (17) ESTERQUEST, Ralph T.: *Library cooperation in the British Isles*. Chicago 1955. Association of College and Reference Libraries. (A. C. R. L. Monographs. No. 12.)*
- (18) ESTERQUEST, Ralph T.: *The Midwest Center*. Libr. J. 76. 1951. 1031—1035. 1.
- (19) ESTERQUEST, Ralph T.: *The Midwest Inter-Library Center*. Spec. Libr. 10. 1950. 348—349., 371—372. 1.
- (20) ESTERQUEST, Ralph T.: *Midwest Inter-Library Center: acquisition policy and program, 1950—1953*. College and Research Libr. 15. 1954. 47—49, 89. 1.
- (21) ESTERQUEST, Ralph T.: *The Midwest Inter-Library Center in Chicago*. Libr. Ass. Rec. 56. 1954. 336—342. 1.
- (22) ESTERQUEST, Ralph T.: *The Midwest Inter-Library Center*. [Klny. a Journal of Higher Education. 24. 1953. 1. számából]
- (23) ESTERQUEST, Ralph T.: *MILC book reservoir*. Libr. J. 79. 1955. 1857—1860. 1.
- (24) ESTERQUEST, Ralph T.: *The MILC Chemical Abstracts project*. College and Research Libr. 18. 1957. 190—192, 216. 1.
- (25) ESTERQUEST, Ralph T.: *Progress report on the Midwest Inter-Library Center*. College and Research Libr. 12. 1951. 67—70. 1.
- (26) ESTERQUEST, Ralph T.: *Report on the Midwest Inter-Library Center*. Libri. 4. 1954. 135—142. 1.
- (27) ESTERQUEST, Ralph T.: *The storage library and beyond*. Libri. 1. 1951. 239—252. 1.
- (28) FALL, John: *A proposal for a Middle West deposit library*. 1940. [Soksz.]*
- (29) FILON, S.P.L.: *Library cooperation: the general situation*. Libr. Ass. Rec. 1956. febr., 57—64. 1.
- (30) FOSTER, W. E.: *The treatment of books according to the amount of their use*. Libr. J. 28. 1903. 17—19. 1.*
- (31) GELFAND, Morris A.: *Library cooperation in metropolitan New York: report of work in progress*. College and Research Libr. 11. 1950. 238—244. 1.
- (32) *The Hampshire Inter-Library Center*. Library of Congress Inform. B. 1951. Oct.
- (33) *Hampshire Inter-Library Center*. Guide. H. é. ny. n., 2 sztl. lev.
- (34) HARWELL, Richard B.: *The Southeastern Interlibrary Research Facility*. College and Research Libr. 17. 1956. 381—385. 1.
- (35) HASKINS, Susan M.: *Something new in cataloging*. College and Research Libr. 6. 1945. 291—296, 321. 1.*
- (36) HILL, F. P.: *Storage libraries*. B. Amer. Libr. Ass. 3. 1909. 140—145. 1.*
- (37) JOECKEL, C. B.: *The "little capital" for libraries in Chicago*. Libr. Quart. 6. 1936. 234. 1.*
- (38) JUNTKE, Fritz: *Magazinierung der toten Literatur*. Zentralbl. f. Bibl. Wesen. 48. 1931. 394—421., 565. 1.*
- (39) LANE, William Coolidge: *Fifth report of —, librarian*. Cambridge, Mass. 1902, Harvard University.*
- (40) LANE, William Coolidge: *Third report of —, librarian*. Cambridge, Mass. 1900, Harvard University.*
- (41) LANGFELDT, Johannes: *A könyvtári munka racionalizálása*. Bücherei und Bildung. 5. 1953. 1145—1147. 1. [Az OSZK 1076. sz. fordítása]
- (42) Libr. Trends. 6. 1958. No. 3. [Az egész szám a könyvtárak közötti együttműködés különböző lehetőségeivel foglalkozik.]
- (43) LUDINGTON, Flora B.: *Hampshire Inter-Library Center*. A. L. A. Bulletin. 1952. Jan. 10—12. 1.
- (44) LUDINGTON, Flora, B.: *Interlibrary Cooperation*. Publ. Libr. 7. 1953. Dec. 1—2. 1.*
- (45) MCANALLY, Arthur: *Recent developments in cooperation*. College and Research Libr. 12. 1951. 123—132. 1.
- (46) McDIARMID, E. W.: *A Midwest inter-library program*. 1948. [Soksz.]*
- (47) METCALF, Keyes D.: *The Hampshire Inter-Library Center: a survey of its background and its problems with recommendations for the future*. 1957.*
- (48) METCALF, Keyes D.: *Library cooperation: some general considerations*. New Zealand Libr. 21. 1958. 153—158. 1.*
- (49) METCALF, Keyes D.: *The New England Deposit Library after thirteen years*. Harvard Libr. B. 1954. Autumn., 313—322. 1.*

- (50) METCALF, Keyes D.: *A proposal for a Northeastern Regional Library*. College and Research Libr. 11. 1950. 238—244. 1.
- (51) METCALF, Keyes D.: *Report on the Harvard University Library*. Cambridge, Mass. 1955. Harvard University Library.
- (52) METCALF, Keyes D.: *Spatial problems in university libraries*. Libr. Trends. 2. 1954. 554—561. 1.
- (53) METCALF, Keyes D.: *University Libraries face the future*. Libr. Quart. 22. 1952. 5—12. 1.*
- (54) MEYER JOSÉ: *The Bibliothèque Nationale during the last decade*. Libr. Quart. 12. 1942. 805—826. 1.*
- (55) *The Midwest Interlibrary Center*. Libr. of Congress Inform. B. 1951. Oct., 12—13. 1.*
- (56) MILKAU, Fritz: *Zur Ausnutzung des Magazins*. Zentralbl. f. Bibl. Wesen. 23. 1906. 162. 1.*
- (57) *Newspaper room closed*. Libr. J. 66. 1941. 260. 1.*
- (58) OSBORN, A. D.: *The New England Deposit Library*. College and Research Libr. 5. 1943. 21. 1.*
- (59) OTTEMILLER, John H.—FIELD, Bernice F.—ASH, Lee: *The selective book retirement program at Yale*. [Klny. a Yale University Libr. Gazette 34. 1959. 2. számából.]
- (60) *Progress Report to the trustees of Harvard, Yale, Columbia and the New York Public Library, from its special committee to consider the problems of library growth*. 1952. [Soksz.]*
- (61) RIDER, Fremond: *The scholar and the future of the research library*. New York 1944, Hadham Press. *
- (62) RIDER, Fremond: *Warehouse or microcard*. Libr. J. 75. 1950. 832. 1.
- (63) ROGERS, Rutherford D.: *Regional depository libraries and the problem of optimum sizes of college and university libraries*. College and Research Libr. 11. 1950. 147—149. 1.
- (64) SERRALLBACH, M.: *El MILC, una biblioteca para las bibliotecas*. Biblioteconomia. 14. 1957. Jan. 13—16. 1.
- (65) SEYFFERT, Hans: *Magazinierung wenig benutzter Literatur*. Köln, 1953. Bibliothekar Lehrinstitut. (Arbeiten aus dem Bibliothek-Lehrinstitut des Landes Nordrhein-Westfalen. H. 1.)
- (66) *Space problems of large (general) research libraries: report of a meeting*. College and Research Libr. 20. 1959. 217—220. 1.
- (67) SPICER, Eric J.: *Library cooperation in Canada*. Canadian Libr. Ass. Occasional Papers. 4. 1955. March.*
- (68) TOMAHIN, N.: *Pora szozdat' central'nie obmennue fondü*. Bibliotekar'. 6. 1958. 38—41. 1.
- (69) TROTIER, Arnold H.: *Organization and administration of cataloging processes*. Libr. Trends. 2. 1953. 264—278. 1.
- (70) TUDEER, Lauri: *A tudományos könyvtárak helyzete Finnországban*. Nordisk Tidskr. Bok- och Biblioteksv. 40. 1953. 2. sz. 79—100. 1. [OSZK 1253. sz. fordítás.]
- (71) VALLINKOSKI: *The Helsinki University Library*. Libri 9. 1959. 10—13. 1.
- (72) WALSH, James E.: *An experiment in the selection of library books for storage*. Harvard Libr. B. 8. 1954. 378—381. 1.*
- (73) WHITE, Carl M.: *A new mechanism in the organization of library service in the Northeast*. College and Research Libr. 11. 1950. 228—237. 1.
- (74) WHITE, Carl M.: *A turn in the course of the university library*. College and Research Libr. 1951. 314—320. 1.
- (75) WILLIAMS, E. E.: *Problems and prospects of the research library*. New Brunswick N. J. 1955. The Scarecrow Press.
- (76) WILLIAMS, Edwin E.: *Some questions on three cooperative projects*. Libr. Trends. 1952. 156—165. 1.
- (77) WILSON, L. R.—TAUBER, M. F.: *Cooperation and specialization*. „The University Library”. New York 1956. 449—480. 1.
- (78) WOLK, J. van der: *Gondolatok központi raktár alapításáról ritkán használt könyvek számára*. Bibliotheksleven. 43. 1958. 12. sz. 330—344. 1. [Megjelent a Könyvtári Figyelő 1959. 7. sz.-ban.]

TÁROLÓ KÖNYVTÁRAK ÁTTEKINTŐ TÁBLÁZATA

	NEDL ¹ Boston, 1942. Harvard Egyetem területén	MILC ² Chicago, 1951. A Chicagai Egyetem területén	HILC ³ South Hadley, 1951. Mount Holyoke College épületében
Tagok száma és jellege	11 bostoni könyvtár létéről jelleggel, profillal és közönséggel.	16 középnyugati könyvtár, egy kivételével valamennyi egyetemi intézmény.	4 egyetemi könyvtár, amelyek főképpen „undergraduate”-eket oktatnak.
Férőhely és jelenlegi állomány	Méret szerinti raktározásnál 1 000 000 kötet. Jelenleg nem méret szerinti raktározás miatt 450 000 kötettel betelt. Még 5 ilyen egység építhető hozzá.	3 000 000 kötet. 1955-ben kb 1 000 000 volt az állomány, duplumok kiiktatása után. Az épület flexibilis — más helyiségek is alakíthatók raktárrá és fordítva.	120 000 kötet férőhely. A Mount Holyoke Coll. egyik üres raktára. Jelenleg kb. 15 000 kötet az állománya.
Az intézmény jellege	Passzív: letéti könyvtár.	Aktív: központi tároló könyvtár, amely még kutatja különböző funkcióit.	Aktív: mint a MILC. Kísérleti intézmény, addig míg a raktári férőhelye nem kell a tulajdonosnak.
Raktári rend	Minden könyvtár tetésze szerint állítja fel letétjét. Az anyagnak több mint fele szak szerint raktározott.	Egységes raktári rend, 6 méret numerus currens-ben. Ezenfelül bizonyos — logikai rendben felállított — csoportok, pl. disszertációk — cím-tárak stb.	Egységes raktári rend.
Letétek kategóriái	1. Ritkán használt, de hozzáférhetően kezelt. 2. „Holt”, hozzá nem férhetően kezelt. 3. Ideiglenes letét.	1. Teljes átadás. 2. Tartós letét. 3. Visszavonható tartós letét. 4. Ideiglenes letét-bérraktározás.	Teljes átadás.
Az állomány jellege	Vegyes anyag, minden könyvtár azt adja le, amit akar. Csak művészeti és modern tudományos kiadványok nem szerepelnek. Zömmel hírlapok.	Hivatalos kiadványok, közlönyök, parlamenti tudósítások; tankönyvek, segédkönyvek, külföldi disszertációk, egyetemi, kollégiumi, iskolai igazgatási; áruházi, üzemi stb. kiadványok; hírlapok, cím-tárak, telefonkönyvek; külföldi rádióadások szövege; háborús periratok.	Főképpen hírlapanyag, de minden speciális, kutatásra szánt, ritkán keresett sorozat, leginkább a periodika jellegű.
Speciális gyűjtemény	Nincs feltárva és egy-egyesítve a letéti anyag. Lehetne hírlap, tankönyv és 19. századbéli amerikai szépirodák.	Fenti csoportok, s később még ki kívánják alakítani a régi enciklopédiák, kisebb értékű szépirodalom és régi népszámlálási irodalom gyűjteményét.	Minden keresett folyóirat, amely valamennyi tagkönyvtárnak jár, öt év után idekerül és 1 példányra leselejtezik. Így periodikagyűjtemény alakul ki.
Állomány rendezése és feltárása	A tagkönyvtártól függ, hogy ad-e címléírást letéti anyagával. Ezek egy katalógusban, amely a 450 000 kötetből 90 000 címléírást tartalmaz. Több, mint fele a tagoknak nem ad címléírást, mert letétjük ideiglenes. Nincs sokszorosítva a katalógus, nem is érdemes, mert nem egészíti ki anyaga a tagkönyvtárak állományát.	Egyes speciális gyűjtemények csoportosan vannak feldolgozva. Ezekről rendszeres tájékoztató jegyzékek, a csoport anyagának bőséges leírásával. Feldolgozott letétekről a letétbe helyező ad címléírást. Feldolgozatlan és csoportba nem illeszthető anyagról a Központ készít rövid címléírást. Egy betűrendes szerzői katalógus, 25 pld.-ban sokszorosítva és tagoknak megküldve.	Központi katalógus, nemcsak a letétekről, hanem fokozatosan kiépítve az egyes tagok teljes állományáról is.
Használat feltételei	A tagkönyvtárak írásos engedélyével helyben, egyébként valamely tagkönyvtárban, vagy könyvtárközi kölcsönzéssel. (Hírlapot csak helyben — rongálódás miatt)	Helyben bárki, egyébként könyvtárközi kölcsönzés útján, a nem tagkönyvtárak is. 24 órával a kérés után kapják kézhez.	Helyben bárki. kutatók kölcsönözhetnek, egyetemi hallgatók csak más könyvtár olvasótermében.
Használati statisztika	5 év alatti kölcsönzés: 6230 mű kb. 30 000 kötetben. Helyben: 402 olvasó.	5 év alatt átlag évi 2000 tétel (minden kötet külön tétellel!). Helyben 5 év alatt összesen 300 olvasó.	Nincsenek adatok.

	NEDL ¹ Boston, 1942. Harvard Egyetem területén	MILC ² Chicago, 1951. A Chicagói Egyetem területén	HILC ³ South Hadley, 1951. Mount Holyoke College- épületében
Személyzet	1 dolgozó, aki kiadja a kért műveket, visszaoszt és katalógust készít.	7 fő, valamint 4 félállású és átlagosan 8 kisegítő diák-munkaerő.	Nincsenek adatok.
Tároláson felül vállalt funkciók	Nincs egyéb funkciója. Lehetne: duplum-kiküszöbölés, katalógizálás és esetleg katalógus sokszorosítása.	Ismétlődések kiküszöbölése és értékesítése; töredékes sorozatok kiegészítése bekerés útján, megadott címek alapján; hivatalos kiadványok központi gyarapítása; Chemical Abstracts-ban referált és egy tagnak sem járó 837 folyóirat központi előfizetése; ARL megbízásából 100 külföldi hírlap mikrokópiáinak beszerzése és szolgáltatása; egyéb önálló személynyezés, valamennyi tag által jóváhagyott tételek esetében.	Központi katalógus fokozatos kiépítése. Előbb ritka és gyakran keresett kiadványokról, majd a 25 dollárt meghaladó vételárú kiadványokról és így tovább. Kiküszöbölt ismétlődések értékesítése, a befolyt összegből központi gyarapítás.

V. HORVÁTH—MRS. G. WIX : THE STORAGE LIBRARY, ITS THEORY AND PRACTICE AND SOME CONSIDERATIONS FOR ITS REALIZATION IN HUNGARY

The continual growth of scientific publications and the aim of all libraries at completeness of material possibly sought for by research workers — besides raising the costs of maintenance — has led to an increasingly grave shortage of space in the libraries all over the world. This situation cannot always be alleviated by the construction of new library buildings and, therefore, different possibilities have been presented to solve the question. Among these, the following alternatives are mentioned: 1. compact storage systems, 2. micro-reductions of little-used material parallel with the weeding-out of the original publications, 3. discarding of infrequently-used material, 4. co-operation of several libraries in the central storing and acquiring of little-used publications. This article deals with the latter solution.

The first part of the article is a short historical survey of the theory of storage libraries, also describing the more important attempts at realizing such a scheme (New England Deposit Library, Midwest Inter-Library Center, Hampshire Inter-Library Center, Northeastern Regional Library, etc.); some controversies that have arisen in connection with storage library practice are also discussed.

In the second part of the paper the authors discuss the chances for establishing a storage library in Hungary. Shortage of space is a grave problem for Hungarian libraries, — in fact, owing to the wrong educational policy of the old regime, the position can said to be worse in this respect here than in other libraries in Europe in general. A storage library — though not a solution in itself — can do much in the way of alleviating the space shortage. In recognizing the significance of storage libraries, leading circles in socialist library policy in our country are wholeheartedly supporting every attempt in this direction.

The realization of a storage library in Hungary is determined by two factors. Firstly, at the price of great financial sacrifice, the government has agreed to grant funds for the erecting of a new library building for its national library, the National Széchényi Library. A part of the storage area of the new building, planned in advance with a view to housing a growth in collections for over 50 years, can be used for the purpose of a storage library; this, of course, would not be a final solution, but would suffice for a good number of years. Secondly, the organization of the already existing Duplicate Distributing Station within the National Széchényi Library is well capable of performing the services demanded of a storage library; besides, a part of the Station's present material is suitable to make up the basic stock of a future storage library. These two factors combined afford a splendid opportunity for the carrying-out of an experiment aimed at the building-up of a storage library best suited to domestic requirements without the necessity of separate cost or investment.

The authors, who have been writing this article with the intention of directing public opinion to this much debated problem and inviting librarians to speak up in this dispute, suggest that the realization of a central storage library should be perform-

¹ New England Deposit Library

² Midwest Inter—Library Center

³ Hampshire Inter—Library Center

ed in three phases. During the *first* phase — which is represented by the lapse of time required for the new building of the National Széchényi Library to be put into operating condition — the preparatory work, that is, the establishing of the requirements of the large scientific libraries, the clarifying of organizational and legal questions, etc. should be performed. In the *second* phase — starting with the completion of the new building and ending at the point when the whole storage area will be required for the library's own stocks — (approximately 10 to 15 years), the formation of the storage library should be taken in hand, preferably in two stages. During the first stage the work should be devoted, on the one hand, to the storing and handling of the deposits of the individual libraries, on the other hand, to the building-up of a basic book-stock suitable for the purposes of the future storage library. This basic stock is to be formed through selecting the little-used material and detaching it from the bulk at the Duplicate Distributing Station of the National Széchényi Library. In the second stage of phase two this combined collection is actually to be set up and as already said, it is to consist of the deposits handed over by the co-operating libraries and of the material chosen from the Duplicate Distributing Station's stock. This is also the period when the future storage library's functions are determined, f. i. the elimination of duplicates, the processing of the material, the specialization in some fields of little-used publications, etc.

The *third* phase would already mark the beginning of the proper functioning of an established storage library, whose extent, organization and functions had been determined by the requirements actually experienced during the second stage, as described above. However uncertain yet the exact tasks of the future storage library seem to be, two services are certain to be involved: one will consist of the processing and distributing of the surplusage handed over by co-operating libraries, that is to say, of the selecting and storing of the less frequently-used material for the basic stock of the storage library; the second service will offer temporary storage facilities to libraries in need of storage area for a transitory period only.

The authors believe that whatever the tasks to be entrusted to the future central storage library, its activity will exercise a beneficial influence upon the whole of Hungary's librarianship.